

Az Apám helyett

A LUKÁCS ÖLTÖZŐJÉBEN

Három fiatal férfi elmélyült, hosszú beszélgetésük közben folyamatosan megérintik egymást, letörlik a másik nedves, meztelen testét, fejüket annak combján pihentetik. Így időznek a Lukács uszoda kabinjai között a padokon, 1961 szeptemberében Kovách János (Wolkenstein Hansi), Rott András (André), és Lippay Lehr Ágost, Nádas Péter Párhuzamos történetek című regényének első, A néma tartomány alcímet viselő kötetének ötödik, Mindenki a maga sötétjében című fejezetében. „Irigylésre méltó és megvetett könnyelműségük, idegenségük, a kívülállásuk lett a védjegyük. Ők voltak a zsúrfiúk. Ez a gúnynév adta meg a rangjukat, szigoruk és erejük a védettségét.... (131.old.) ...Mindhárman az állami hírgyűlölködségen dolgoztak, fönn a Naphegyen, s mindössze annyi különböztette meg őket a közönségesen gürcölő fordítóktól, hogy a katonai objektumra emlékeztető, kilátástalanul csúnya épület legfelső emeletén kaptak külön szobákat.... Három egymásból nyíló, csaknem üres, napfényes szobájuk volt, hivatalosan külön csoport, André volt a főnökük. Szigorúan bizalmas iratokat fordítottak magyarról idegen nyelvekre, André angolra, Ágost franciára, Kovách pedig németre és oroszra... (137.old.) ...Mindhármuknak magas katonai rangjuk volt, és tevékenységükért magas kitüntésekben részesültek, amiről szintén csak keveseknek volt tudomásuk. André az angol titkosszolgálat egyik legsikeresebb ügynökének számított, amíg a világáború befejezése után néhány hónappal át nem nyergelt az oroszokhoz, s nekik sem dolgozott kevesebb sikerrel... Hansot előbb visszaküldték az orosz megszállási övezetbe, hogy látogassa meg édesanyját és telepedjen le a porig zúzott Drezdában, majd onnan egy idő után a legnagyobb megkönnyebülésére Hágába, Prágába, végül Budapestre helyezték át, itt azonban néhány hónap múltán minden indoklás nélkül átadták a magyaroknak, új nevet kapott, ettől kezdve hívták Kovách Jánosnak, majd ugyanolyan hisztérikusan kivonták a hírszerzési forgalomból. Ágostot ugyanebben az évben rendelték haza jelentéstételre Bernből, ahol a magyar nagykövetség kulturális kérdésekkel foglalkozó attaséjaként szolgált, ám valójában a magyar hírszerzés dél-európai rezidenseként működött, és nem csak nem térhetett vissza az állomáshelyére, hanem külföldre sem utazhatott többé.

Sajátos budapesti száműzetésükben ötvenöt őszén találkoztak először.” (139. old.)

Szeredy Dani, Both Benedek, Kovách János (Wolkenstein Hansi), Rott András (André), és Lippay-Lehr Ágost, két volt kőszegi diák, majd Horthy-katonatiszt, három nemzetközi kommunista kém és diplomata ugyanabban a térben. A két re-

Amikor aztán a néma szubkultúrák látványosan integrálhatatlanná váltak, akkor kezdődött meg a politikai értelemben még érintetlen rendszer kulturális deficitjének korszaka.

A Ki mit tud című, fénykorában a Kádár-rendszer mediális csúcsteljesítményének tekinthető televíziós műsorfolyam kategorizációs mechanizmusa pontosan érzékeltette ennek a reménytelen álforradalmi kulturális homogenizációnak a lehetetlen működését. A forradalmi kultúra, a munkásmozgalom amatőr művészet iránt érzett szolidaritásának, tehetségeket felfedező kedvének, a polgári kánon elleni egykori lázadásnak az emléke összekeveredett a média teremtette nárcisztikus népszerűséggel. Népdal és opera, táncdal és bűvészet, paródia és 'egyéb', tücsök és bogár. A forradalmi kultúra dinamizmusának visszanyerésére szolgáló úgymond mozgalmi alapon szervezett tévéműsor gyakorlatilag pillanatok alatt a Kádár-rendszer szűkös szellemi világának méltó tükrévé vált, semmi mássá.

Ahogy akkortájt mondták: 'egy ország' – ezen nyilván a nem szívesen használt közvélemény fogalmát is értették – álmélkodott azon, hogy mint kerül egymás mellé a Táncdalfesztiválon a 'progresszív' népi-rockot és úgynevezett beatet egyszerre játszó Illés zenekar és egy (2010-ben meghalt) fiatal munkásember, Kovács József, aki az operett tisztas hagyományát követte. Minden mindennel összekeveredett, az ideológiai uralom terei teljes mértékben kiterjedtek a mentalitás és fantázia feletti kontrollra. A kérdés az volt, hogy a rendszer meddig tudja domesztikálni, a maga nyelvére lefordítani, jól kezelhető kontextusokba rendezve, egymástól elkülönítve bemutatni a kortárs nyugati kultúra különféle áramlatait. A domesztikálás/fordítás mikéntje nem csak hatalompolitikai, de a magyar nyelvű társadalomtudományos és kulturális transzfer kulcskérdése volt. Az olyan antológiák, mint a kortárs amerikai 'beat irodalmat' bemutató, az Európa Kiadónál megjelent Üvöltés jól példázták ezt. A szerkesztés, a kötelező kísérő tanulmány az ideológiai normákat jól ismerő, ugyanakkor elég nyitott Sükösd Mihály munkája volt, aki – mint oly sokan – komoly árat fizetett azért, hogy ösztöndíjasként az Egyesült Államokban vehetett részt egy íróprogramon. Informátor, besúgó lett, 1989 után elitértelmiségiből gyanús és marginalizált, a leleplezéstől rettegő figura. A kötet fordítói jóval több integritást és szabadságot élveztek. **Eörsi István** vagy Orbán Ottó ezekben az években épp – más-más okoknál fogva – már kivülesett az ideológiai fronton résztvevőknek kijáró figyelmen. Orbán Ginsberg élménye, a hosszú szabadversek felszabadító hatása saját költészetében is fontos szerepet játszott. A 80-as években Magyarországra többször is visszatérő amerikai költő **Eörsivel** való barátságával összefüggésben, komoly szerepet játszott a korszak alternatív zenei életében is. S persze volt, hogy a fordítást reménytelen csend fogadta, épp azért mert nem volt meg a kulturális transzfer sikeréhez szükséges kontextus, amelyben az interpretálandó importcikk valóban értelmezhető lett volna. Georges Perec két, korai regénye is megjelent például magyarul, értő fordításban, de a Dolgok és az Alvó ember szövege önmagában nem volt elég ahhoz, hogy a magyar olvasók akkor megérthessék és interpretálhassák a lengyel, zsidó származású, a francia új regényhez tartozó író bonyolult regisztereit, összefüggésteremtő képességét.

Ugyanakkor azt, hogy a Kádár-korszak alatt létrejött szocializmus milyen bonyolult örökséget hagyott maga mögött, jól mutatja, hogy 1989 után hosszú évek-